

Tény, hogy Bori Imre munkásságával szinte egyszemélyes intézménye volt az itteni irodalomnak, de az merő kitaláció, hogy annak, „[a]ki ellent mert mondani [...] tanainak, rövid úton kipottyant művelődési közéletünkéből, s mehetett vissza vidékre, képletesen ugyan, de Bori Imrét váltani megüresedett csókai állásába. Karrierék, írói pályák, sőt emberi életek mentek tönkre ennek következtében”, ahogy SZPA írja, anélkül, hogy egyetlen nevet, egyetlen esetet is említene, holott ezek olyan vádak, amelyek bizonyítékot kívánnak. Miközben arról említést sem tesz, hogy éppen Bori kényszerült (többbedmagával) 1950-ben, a fiatalok szerkesztette ún. áprilisi *Híd* megjelenése után vidéki számúzetésbe. Ő éppen történetesen Csókára, ahol azonban nem tanító, hanem általános iskolai tanár volt. Aki monumentális, két akadémikussággal is elismert életműve ellenére Bori Imrét ma lecsókaitanítózza, annak mind az erkölcsével, mind pedig irodalmi ismereteivel súlyos bajok vannak.

Végezetül: nem tudok napirendre térni afölött, miért írta meg SZPA ezt a rosszindulatú cikkét (hogy miért közölték le, azt értem: szenzációként), mi volt ezzel a célja. Nem tudok másra gondolni, minthogy új fiúként úgy vélte leginkább megalapozhatónak a jövőjét az anyaországban, ha a pontatlanságoktól sem riadva vissza, jó nagyot rüg azokba, akikkel sokáig egy sorsközösségbe tartozott. És erre, sajnos, a közelmúltban már volt példa.

Pató Attila

Miért vagyunk kevesen?

Történetem nem olyan régen, valamelyik vasárnap este bekapcsolom a rádiót – oh, igen, sóhajtok fel, csapkodok ide-oda, s feladni látszok mindent, rezignáltan ki- és bekapcsolok ezt-azt. Ilyenkor, egy végtelen pillanattal a hét kezdőpontja előtt semmi nem segít. Ha szomorú a vasárnap, akkor azért, ha nem szomorú, akkor azért. Ilyenkor semmi különös nincs, sehol nem történik semmi, és a rádiót sem szeretem. A Bartókon nincs kedvem operát hallgatni. A Kossuthon a *Mi időnkőről* (tetszik tudni: *ami kukac pont hu*) Márai jut eszembe, és ez is elkedvetlenít, nem tehetek róla, talán nem pontosan emlékszem, a *Föld, föld...* Sándor-napi nyitóképe: „Te ezt nem értheted meg, mert tehetséges vagy. De én nem vagyok tehetséges, ezért szükségem van a nemzetiszocializmusra. Nem értheted, ismételte gépiesen, és a mellére ütött.

Most rólunk van szó, a tehetségtelenekről – mondta, mint egy hős az orosz regényekben, – ez a mi időnk.” Nos, mindjárt kikapcsolom, kereső keres még bánatosan picit, no, Petőfi, legalább sporthírek. Talán akad valami hétvégi csemege az erő és technika versenyének ki tudja miért, de még mindig humán vonásokat őrző világából.

Különös hangok szólalnak meg a vasárnap esti darvadozásban.

„Amíg nincs Magyarországon foci, az is csoda, hogy ennyien kinn voltunk!”

„Mert nem merünk büszkék lenni...”

„Mert a probléma az, hogy nálunk mindent elhallgatnak...”

„Nálunk szolidaritási adó van, de szolidaritás nincs...”

„Mert nem merünk kimenni otthonról.”

„Ha nem sajnáljuk azt a sok pénzt, amit kidobnak az ablakon meg ellopnak, akkor ezt miért sajnáljuk?”

„Megmondom, hogy ez van, ezt ki kell mondani, hogy mi egy ilyen nemzet vagyunk.”

Hm, mi lehet ez. De egyre sötétebb színű sejtésem rövidesen bizonyossággá válik, ahogyan olvassa a műsorvezető a mobiltelefonos üzeneteket, és sorjáznak egyre hevesebben a betelefonálások.

„Mert az emberek félnek gyászolni...”

„Sajnos, nálunk egy focistából kell hőst csinálni – Sinkovics vagy Gregor sokkal inkább megérdemelte volna, de ránk jellemző, a mi kulturális és morális állapotunkra, hogy egy focistát avatunk szentté...”

„Mert teljes a morális válság. Döbbenet, hogy korábban Rákóczi újratemetése, Kossuth és Ady temetése volt a nemzeti gyásznapi rendezvény, most meg egy focistának akarnak nemzeti gyásznapot rendezni!”

Egyre figyelmesebben és növekvő ámulattal hallgatom tovább a spontán véleményáradatot, mint egy vulkánkitörést, jegyzem a különös és érzelmileg is egyre intenzívebb hozzászólásokat, véleményeket – legalább egy órán keresztül! A hangulat tetőfokára jellemző:

„Az októberi zavargások miatt már nem mernek az emberek kimenni! Félünk ünnepelni is!”

„És mennyibe kerültek a tüntetések? Azt nem számolja senki?”

„Megmondom őszintén, hogy mi október óta ki sem merünk menni...”

Az előbb még azt hittem, tudom, miről van szó. Azért összeáll a kép, hiszen mégis felidézem, hogy előző nap, egy emlékezetes, de megint csak „ránk jellemző” esemény tanúi lehettünk. Igen, a 20. század legendás futballistája, Puskás Ferenc temetése nemzeti gyásznapi rendezvény volt. S felidézem a tegnapi tv-közvetítés képeit, az egyházi szertartás ünnepélyes pillanatait, a megjelent politikai és közéleti személyiségek, a sportélet reprezentánsainak tiszteletteljes részvételét, a rég letűnt korszak és az utókor lelkes rajongóinak

kegyeleti gesztusait, és azokat a különös díszletelemeket, amelyek a hangulat emelkedettségét és minden bizonnyal egy készülő film hangulatát hivatottak szolgálni.

Most már sejtem, mi történt: a Sportkrónika műsorvezetője, ha nem tévedek Török László, a különleges alkalomra való tekintettel és nyilván a saját kíváncsiságának engedve – talán egy pillanatra elbizonytalanodik – majd feladja a leckét: a rádióhallgatókat arra kéri, és a kérést többször is megismétli, hogy jelentkezzenek, s mondják el véleményüket arról, hogy a nemzeti gyásznapon a nemzet stadionjában alig pár ezren vettek részt a nagyszabásúra tervezett búcsúszertartáson. Mintegy védekezés gyanánt arra hivatkozik, hogy talán elég felnőtt társadalom vagyunk, és tudunk fegyelmezetten, de spontán beszélgetni egy ilyen fontos kérdéstről. Ne feledjük, a nemzeti gyásznapi különleges alkalom: Rákóczi újratemetése, Kossuth és Ady temetése, illetve Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése jelzik a kivételes pillanat súlyát.

Tulajdonképpen már ez a megnyilvánulás is megér egy kisebb kitérőt. Két motívumot sejtethetünk a védekező gesztus mögött. Eszembe jut az a néhány műsor, amelyet a „hallgatók készítenek”. Egyfelől mindig az éterben ólálkodik az ilyen műsorokra jellemző infantilizmus: kétpólusú politikai vélemények szajkózása, és attól függően válik dominánssá, mondhatni győzedelmeskedik az egyik oldal vagy a másik, hogy éppenséggel milyen „színű” adót hallgatunk. A karakterisztikus bárgyúság mögött nem is egyszerűen a manipulatív hajlamokat fedezhetjük fel (ezt a gyermek is felismerheti), hanem éppen a félelmet, vagy legalább a gyanakvást a kedves hallgatók láthatatlan és jóformán néma közönségével szemben. Ezért is kell őket gyermeknek ábrázolni, infantilisnek beállítani: a hívások szelektálásával, a beszélgetés irányításának apró fortélyaival a vélemények és attitűdök olyan pólusait kialakítani, amelyek a szerkesztői-politikai szempontok szerint preferáltak. A preferencia szempontja pedig elsődlegesen a reprodukció: az éliték megosztottságát megismételni a választók táborában. Am bizonyos jelek alapján feltételezhetjük, hogy ennél is többről lehet szó: a reprodukción, a passzív ismétlésen túl megalkotni egy olyan nyelvi világot, amely képes egy „politikai világot” kialakítani, amely képes elhitetni a hallgatóval/nézővel/újságolvasóval/röviden és a továbbiakban: a választóval, hogy az általa ismert politikai térkép valódi, a két pólus valódi égtájakat mutat a politika „valódi” világában. Ahol tehát az események az elvárt és stimulált logika szerint legitimálhatóak. S kétségtelen, hogy ez a „virtuális világ” a valódi politikai világ része – de most mindezt csak azért, mert egy kivételes pillanatban megmutatkozott, hogy a kedves hallgatók korántsem egy iránytű két végéhez vannak „magnetizálva”, s hogy valójában a közönség igen sokszínű érzelmi és szellemi-nyelvi képet mutat.

A Petőfi rádió műsora éppen azért volt érdekes, mert részben természetesen alkalmat nyújtott a politikai megosztottság nyelvezetének gyakorlására,

ugyanakkor azonban valóban olyan témát nyújtott, amely elvileg mégis politikától mentes, vagy elvileg fogalmazhatunk úgy is, hogy valóban a nemzet egésze számára „közös ügy”. Valószínűsíthető ugyanakkor, hogy a Nemzeti Gyásznap szervezői is nyilván éppen erre számítottak, amikor az esemény nemzeti reprezentatív jellegét hangsúlyozták: a sportvilág apolitikus, a foci jelen állapota erősítheti a nosztalgiát, s ennek révén egyfajta közösségi identitásformát teremthet; nem kevésbé figyelemre méltó szempont, hogy a gyász a partikuláris szempontokon való felülemelkedésre ösztönözheti az őszi csatákban megfáradt társadalmi erőket. Talán nem teljesen helytelen a szervezők szándékainak ilyen értelmezése – másfelől a hallgatók telefonjai és mobiltelefonos üzenetei, amelyek körülbelül két órán keresztül áradtak, sőt túláradtak az éteren, elég pontosan rávilágítottak arra, hogy miért számították el magukat a szervezők.

Nyilvánvaló, hogy az elhangzott, azaz – szelektált – vélemények közül számos megjelent a lapokban, privát beszélgetésekben is. Érdemes megemlíteni a műsorvezető által elismert szelekciós szempontot: csak azokat az SMS-üzeneteket olvasta fel, amelyek úgymond „eltűrték a mikrofont”, ami mégis meglepő, ha tekintetbe vesszük a gyász emberi voltát... Máskülönbén ő maga nem avatkozott bele a vélemények áradatába, tehát nem kérdezett, nem stimulált, nem nyilvánított véleményt, ugyanakkor a hallgatók egymással is dialógust folytattak, reagáltak egymásra, illetve a műsorra is – például: „csak a szolidaritás miatt nem kapcsolom ki a rádiót...” Ettől eltekintve azonban bizonyos irányokat ki lehetett tapintani a vélemények folyamában.

Bizonyos hozzászólások a nemzeti gyásznap anyagi oldalát érintették, mondhatni a diskurzus egyik fontos gravitációs pontját képezte a vitatott költség. Jellemző a szélsőségség: a feltétlen adakozó hajlam sok esetben odáig ment, hogy „ilyenkor a pénz nem számít”. Ennek persze különböző indoklásai voltak, s ezek már különböző irányba haladtak. Többnyire természetesen a legendás játékos iránti elkötelezettség szinte kötelező jelének tartották a nagyvonalúságot: „nem szabad sajnálni a pénzt, nem is szabad megkérdezni, mennyibe kerül, az államnak gondolkodás nélkül fizetni kell”. Ezt az álláspontot igazolták az olyan típusú „személyes beszámolók”, mint amelyet például az egyik fiatal nőtől hallhattunk egy hosszabb elmélkedés keretében: amikor Barcelonában járt, és az utcán egy idegen megkérdezte tőlük, hogy milyen nyelven beszélnek, akkor hamarosan felvillanyozódott, s ódákat zengett az egyetlen magyarról, akit ismert. S ha szabad egy szerzői megjegyzést. A magam részéről inkább szomorkásan hallgattam a gyásznapot megelőzően az állandóan ismételtgetett, s bizonyára a szervezés számára fontos bejelentést: Puskás az a magyar, akit a legtöbb ember a világban ismer, sőt ő az egyetlen magyar, aki külföldön Európa közepéig hatolt, és az indogermán világ számára mindig is idegen nép soraiból általában ismernek (tudjuk, Beckham a nagy kivétel..).

Igen, a szokásos legenda – ami sajnálatos módon alapvetően igaz – csak tudnám, hogy miért kell erre büszkének lenni?

Másfelől a „kicsinyes anyagiaskodást”, illetve az alacsony részvételt eltérő szempontok szerint ítélték el, alapvetően a nemzet (ön)ostorozó hagyományai mentén: „Nézzétek meg a brazilokat, Sennát egymillió ember búcsúztatta, de mi egy ilyen nép vagyunk!” Voltak persze a szolidaritást és a moralitást ötvöző szempontok is: „En minimálbéren élek, de azt mondom, ha augusztus 20-án nem sajnáljuk elpufogatni a sok pénzt, akkor ezt se sajnáljuk.” Időnként óvatos politikai felhangok is megmutatkoztak: „Nálunk szolidaritási adó van, de szolidaritás nincs.” Sőt, néha – vélhetően még a mikrofontűrési határon belül, de határozott politikai jelleggel: „Ne ezt a pénzt sajnáljuk, hanem azt a sok pénzt, amibe a tüntetések és a randalírozások kerültek...”

Érdekes, hogy az „alacsony részvételt” is többféleképpen ítélték meg. Voltak többen is, akik számára nem okozott különösebb meglepetést az „érdektelenség” – számukra nyilván a teljes számla is indokolatlanul magas. Talán a legmeglepőbb volt a „személyre szóló” érv: „Nekem Öcsi bácsi csak egy név volt – persze, hogy hallottam róla, de igazából nincs semmilyen személyes emlékem róla...” Az ehhez hasonló, aránylag semleges viszonyulási vallomások mellett megjelentek erősebb álláspontok is: „Jó, ’56-ig itt volt, focizott, nagy volt, a miénk volt, de aztán eltűnt, mint a pinty.” És szélsőséges formákban: „Hős az, aki feláldozza magát – és Puskás mit tett?” vagy „Miért kell ilyen nagy felhajtás körülötte? Elment, és aztán foglalkozott velünk? Miért kell egy ilyen önző disszidentet szentté avatni?” Ha az ilyen esetekben nyilván lehet bizonyos politikai háttérrel sejteni, akkor egyértelműen politikai ítélet mutatkozik meg az „ellenkező” póluson: „Az elhallgatás rejlik a probléma mögött. Harminc évig beszélni sem volt szabad Puskásról...”

Az eddigi idézetek talán illusztrálják, hogy milyen sok irányban és milyen ellentmondásokkal terhelt folyamatot indított el az óvatos műsorvezető: nyilván nem szokott ilyen jellegű műsorokat vezetni, s láthatóan maga is ámuldozott az egyre inkább felszabadultabb és egyre elszabadultabb nézeteket megjelenítő hallgatók tapasztalatán: s mintha nem is akaródzott volna befejezni, amit elkezdett, a kíváncsisága lehetővé tette, hogy a hallgatók egy idő után egymás véleményére is reagáljanak, illetve az ellentmondásoktól stimuláltak egyre hevesebben reagáljanak. Így nem csoda, hogy egyre inkább teret kapott a politikai nyelvezet – és ami még különösebb volt, egyfajta moralizálás, amely mögött a nemzeti önsajnálát/önostorozás hagyománya, az „általános morális válság” élménye húzódik meg (emögött bizonyára felszökken a politikai színtér egy újabb „elnöki” perspektívája is). Akárhogy is, a kezdetben tárgyyszerűnek és tárgyhoz tartozónak tekinthető bejelentkezések után, mindinkább érzékelhető volt, ahogy a vélemények valamiféle történelmi táblóban jelennek meg, s az érzelmek egyre hevesebb zenei fokozatai egy különös, karmestert vesztett nagyzenekari szimfóniában csapódnak össze.

Szinte sistergett a rádiókészülék a spontán feltörő, túlfeszített nézetektől: az egymásnak feszülő érzelmek, sérelmek és elmélettöredékek folyamatól.

Kiderült, hogy az üres stadion mögött a régi, szerteágazó gyökérzetű problémahalmaz lappang, amely – sportnyelven szólva – szinte csak egy sípjelre vár, hogy „elszabaduljon”. Tehát alaposan elszámították magukat a szervezők. És volt egy hallgató, aki rávilágított arra is, hogy a szervezők számításai minden racionális és irracionális vitán túl is nélkülöztek egyetlen szempontot. Egy hozzászóló hallgató, bizonyos Anna így fogalmazott: „Szerintem a gyászt nem a futballstadionban kell átérezni...” És ennél bölcsőbbet magam sem tudok kitalálni, így ezzel zárom szomorú vasárnap esti soraim. Ráadásul a címadó kérdésre sem tudom a választ.

Kezi'csókolom

Nem szeretem az ünnepeket. Mert nem ünnepek a szó igaz s nemes értelmében, s nem is lehetnek ilyenek, ha az ember csak bosszankodik, hogy (még) ilyenkor sem vagyunk képesek átlépni saját árnyékunkat, felemelkedni önös kis érdekeinken. Erre a legfrissebb példa a Magyar Kultúra Napja alkalmából Zentán – „Ünnepeljünk együtt!” jelszóval – tartott „délvidéki központi” ünnepség. A Magyar Nemzeti Tanács, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ szervezésében tartott rendezvény, melynek Hálózatépítés – Magyar művelődési intézetek a Kárpát-medencében című tanácskozására az eminens szervezők egyetlen itteni, értsd vajdasági magyar előadót sem tudtak (akartak?) felkérni, hogy a három magyarországi és az egy romániai, kétségtelenül erre érdemes meghívott, bevezető előadást tartó vendég mellett fellépjen. Mintha az itteniek csak arra lennének képesek, hogy a vendégeknek kezi'csókolomot mondjanak, amit hallom (mert több, kultúránkban évtizedeken át tevékeny szereplőhöz hasonlóan, nem lévén meghívott, nem voltam jelen), illetmudoan meg is tettek. Mi ez? Önmagunk alábecsülése? Tehetetlenségünk beismerése? Kisebbségi szolgálalkúségünk újabb bizonyítéka? Netán: túlzott hajbókolás? Pénzelőink előtti bokázás?

*

Ha már jegyzetet írok a Magyar Kultúra Napja kapcsán, nem hagyhatom említés nélkül, mert kultúránkhoz való viszonyulásról tanúskodik fölöttébb beszédesen: vajon nemzeti kultúránk legjelentősebb ünnepén a Vajdaságban zömmel amatőröket kell díjazni? Kérdezem annak tudatában, amihez nem férhet kétség, hogy a maguk területén mindannyian kiválóak, hasznos munkát folytatnak. (GL)